

Metodhandbok

Bygdeprocesser för hållbar vindkraft

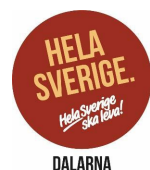


Foto: Jan Lipka

Del av projektet ”Innovationsnod hållbar vindkraft i Dalarna”
Länsstyrelsen Dalarna, Region Dalarna, Samarkand2015 AB, Hela Sverige Dalarna

Projektperiod: augusti 2021 – december 2022

Lisa Fröbel
Hela Sverige Dalarna



INNEHÅLLSFÖRTECKNING

<u>METODHANDBOK TIDIG DIALOG</u>	3
<u>VERKSAMHETSIDÉ 1 – BAS: LOKAL UTVECKLINGSPLAN (LUP) UTIFRÅN POTENTIELL VINDKRAFTSETABLERING ELLER EXPANSION AV TIDIGARE VINDPARK.</u>	3
BAKGRUND	3
LUP OCH VINDKRAFT	3
<u>VERKSAMHETSIDÉ 2 – FÖRUTSÄTTNINGAR: LOKALEKONOMISK VINDKRAFT ANALYS (LE-VA)</u>	4
BAKGRUND	4
LEA OCH VINDKRAFT	5
<u>VERKSAMHETSIDÉ 3 - BYGDEPENG OCH LOKAL MIKROFOND</u>	5
<u>PROCESSTÖD BYGDEPROCESSEN</u>	6
<u>VERKSAMHETSIDÉ 4 - BYGDEBOLAG & KOMMUNBYRÅD</u>	7
BAKGRUND	7
<u>VERKSAMHETSIDÉ 5 – TIDIG DIALOG & PROCESSTÖD</u>	8
BAKGRUND	8

Metodhandbok Tidig Dialog – inledning

Inom ramen för projektet Innovationsnod Vindkraft Dalarna har ett fördjupat processarbete utförts i syfte att skapa en samhandlings- och dialogmodell för ökat tillit under vindkraftsetableringen. Flera verksamhetsidéer har tagits fram som vindkraftsbolag, kommun, markägare, lokalbefolkning och entreprenörer kan använda i etableringsfasen för att öka tilliten och utvecklingsmöjligheter.

Sammanfattning av utvecklingsmodeller utifrån vindkraftens processer:

Processtöd under kommunal översiktsplanering

- LU-VP
- LE-VA

Processtöd under samrådsprocessen

- Bygdepeng
- Bygdebolag
- Tidig Dialog

Verksamhetsidé 1 – bas: Lokal Utvecklingsplan (LUP) utifrån potentiell Vindkraftsetablering eller expansion av tidigare vindpark.

Bakgrund

En lokal utvecklingsplan är ett verktyg för att prioritera, organisera och förankra aktiviteter och arbete som gör orten eller bygden till en bättre plats att leva och verka på.

En del av utvecklingsarbetet innebär att varje plats arbetar fram lokala utvecklingsplaner (LUP). Detta kan ske på lite olika sätt, men gemensamt är att de ska spegla invånarna på orten, deras ambitioner och idéer på lång sikt. Alla i bygden ska ha möjlighet att påverka innehållet i planen och kunna engagera sig för att förverkliga den.

De lokala utvecklingsplanerna utgör en del av underlagen till det kommunala strategi- och utvecklingsarbetet i respektive kommun.

Denna arbetas fram och uppdateras med hjälp av Kommunbyråden eller ett råd som tillsammans med kommunala beslutsfattare och tjänstemän träffas återkommande och dit samtliga orter i kommunen deltar med representanter.

LUP och Vindkraft

På orter där vindkraftsetablering har identifierats eller drivs som önskvärda platser behöver lokala utvecklingsplaner tydligt arbeta med vindkraftens aspekter från början.

Vi rekommenderar därför att kommunen arbetar med tematiskt riktade LUP i sitt översiktsplansarbete eller när vindkraftsplaner tas fram. Hela Sverige Dalarna kan bistå och facilitera framtagning av en ”lokal utvecklings- och vindbruksplan (LU-VP)”.

Detta innebär att bygden eller orten medvetandegör sina invånare på ett tidigt stadium om vindkraftens möjliga etablering i resp. bygd och vilka möjligheter och utmaningar det kan medföra. På så sätt kan tidiga kunskapshöjande insatser planeras och genomföras utan att det kommer från ett specifikt bolag eller konkreta bolagsintressen. Det gör det också möjligt att bygderna själva kommer överens om vilka förutsättningar som skall råda för en ev. framtida dialog med etableringsföretag. Om bygden i den kommunala Vindbruksplanen pekas ut som lämplig för vindkraft bör bygden få möjlighet att arbeta

med LU-VP. Byrådet bör informeras om situationen och ett arbete tillsammans med kommunen bör inledas. Utöver utvecklingsfrågor för bygden bör en LU-VP också särskild belysa:

- Den lokala dialogprocessen med vindkraftsbolag och kommunen ska gå till vid en vindkraftsetablering. ; hur samtal ska gå till och vilka lokala aktörer och organisationer som är direkt ansvariga för den lokala processen.
- Övergripande om områdets natur- och skyddsvärden bör finnas dokumenterat.
- Hur samstämmighet kring vindbrukspengens storlek, användningsområden och organisering kan nås.
- Processverktyget 7 landmärken kan användas i diskussionerna.

Test av metoden:

Diskussioner förs med en kommun i Dalarna att testa verktyget i samband med uppdateringen av översiktsplanen 2023.

Verksamhetsidé 2 – förutsättningar: Lokalekonomisk Vindkraft analys (LE-VA)

Bakgrund

Lokalekonomisk analys för hållbar utveckling (LEA) är ett vedertaget verktyg för att skapa statistiskt underlag och bättre förståelsen för utvecklingsmöjligheter i en bygd. LEA kan liknas vid en ekonomisk marknadsundersökning. Hur stor del av de lokala ekonomiska tillgångarna spenderas i bygden och hur stor del läcker ut? Analysen är ett verktyg som visar på vad medvetna val av den lokala befolkningen kan göra för att skapa sysselsättning och lokal tillväxt. Resultatet av den lokalekonomiska analysen bör ligga till grund för upprättande eller revideringar av lokala handlingsplaner.

Utöver en ekonomisk analys har verktyget under de senaste år utvecklats både till att ta höjd för fördjupad analys kring jämställdhet samt kring hållbar lokal utveckling kopplat till Agenda 2030.

Det ”statistikpaket” som metoden baseras på är data som erhålls från SCB. Statistikpaketet innehåller bla.

- Befolkningsutvecklingen i området
- Köns- och åldersstrukturen för de boende
- Utbildningsnivå
- Hur många som har sin arbetsplats i området
- Pendling till och från området
- Hur inkomsterna ser ut
- Vilka arbetsställen som finns
- Fastighetstyp - lantbruk, småhus eller hyreshus

Mer information från SCB:

<https://www.scb.se/vara-tjanster/bestall-data-och-statistik/regionala-statistikprodukter/lokaekonomisk-analys-lea/>

LEA och vindkraft

Vi ser stora möjligheter att anpassa metoden till analys av ekonomiska och hållbarhets- konsekvenser vid en ev. Vindkraftetablering.

I ett LE-VA upplägg blir det möjligt att använda SCB:s statistikpaket för att ta reda på hur utfallen för bygden blir med eller utan vindkraftetablering.

LE-VA analysen är också ett viktigt underlag för arbetet med LE-VA enligt ovan. Tillsammans kan dessa två metoder underlätta för lokalinväsnare att processa bygdens möjligheter och utmaningar vid en vindkraftsetablering och skapa insikt och förståelse för olika ståndpunkter i den gemensamma utvecklingen av sin plats och orten.

Test av metoden:

Metoden har inte testats än i vindkraftssammanhang.

Verksamhetsidé 3 - Bygdepeng och lokal Mikrofond

Bygdemedel, även kallat vindbonus eller vindpeng, för vindkraft har i några decennier olika varianter och utformningar. Det är en frivillig ekonomisk ersättning som projektören kommer överens om med berörda lokala motparter, ofta lokala utvecklingsgrupper som är tänkt ska kunna ge en positiv utveckling i bygden där vindkraftsparken finns.

Det finns många olika upplägg för hur bygdemedel utformas idag. Det kan röra sig om en fast summa som betalas ut per vindkraftverk och år eller en procentsats av nettoinkomsten från försäljningen av el. Bygdemedel som betalas ut per verk ligger vanligen i storleksordningen 10 000–15 000 kr per verk och år. För procentuella ersättningar är nivåer mellan 0,3 procent och 1 procent av bruttointäkterna vanligt förekommande.

Utöver bygdemedel så kan det röra sig om specifika tjänster, såsom att anlägga eller underhålla vägar, underlätta för fler fiberanslutningar i området, m.m.

Lokalt ekonomiskt stöd i våra grannländer Danmark, Norge, Finland och Tyskland visar att det även där finns många olika lösningar på att ersätta kommuner och lokala samhällen, men att stödet generellt är betydligt högre än i Sverige.¹

I början av april 2022 fick ensamutredaren Ulrika Liljeberg, uppdrag att lämna förslag som stärker kommunernas incitament att medverka till utbyggnad av vindkraft, i syfte att klara klimatomställningen och den ökade elektrifieringen av samhället. Att utreda formen för bygdemedel är del av utredningen. Oavsett utfallet kommer lokalsamhällen med största sannolikhet behöva stöd i processen med att utforma en ekonomisk återföring till bygden. Nedan redovisas en sammanfattning av den ”Metodhandbok Bygdemedel” som är framtagen av Marc Meijer, Hela Sverige Dalarna inom projektet Innovationsnod Vindkraft Dalarna och som listar 20 processsteg som bygderna bör genomgå.

¹ Åtgärder för lokal nytta vid vindkraftsetableringar, Energimyndigheten, 2021: https://www.energimyndigheten.se/globalassets/fornybart/strategi-for-hallbar-vindkraftsutbyggnad/atgarder-for-lokal-nytta-vid-vindkraftsetableringar_20210218.pdf

Processtöd Bygdeprocessen

Under samrådsprocessen:

1. Det blir aktuellt med samrådsprocess: lyft frågan om bygdemedel, är det planerat?
2. Har företaget tidigare erfarenheter med bygdemedel?
3. Har företaget några exempel på deras upplägg i andra vindparker?
4. Vilka juridiska krav kommer företaget att ställa på motparten?
5. Finns det en lokal utvecklingsgrupp som motpart om det blir aktuellt?
6. Kan man annars lokalt bilda en ny lokal utvecklingsgrupp?

Efter beslutet har fattats och vindparken kommer att byggas:

7. Hur ska bygdemedel fördelas mellan lokalt näringsliv och lokala utvecklingsgrupper?
8. Näringslivet - Garantialösning? <https://www.garantia.se/medvindslanet/>
9. Vilken lokal utvecklingsgrupp blir motpart?
10. Finns det en LUP? <https://www.helasverige.se/dalarna/lokal-utvecklingsplan-lup/>
11. Finns det behov av en LEA? <https://www.helasverige.se/dalarna/lea/>
12. Vem sköter förhandlingen? Behövs det extern hjälp från HSSL Dalarna eller kommunen?
13. Hur ska styrgruppens sammanställning för beviljandet se ut?
14. Vilka ansökningskriterier gäller för urval, sista ansökningsdag?
15. Hur ska ansökningarna tas emot, administreras, formulär på nätet?
16. Vilka kriterier gäller för urval om det kommer in många ansökningar?
17. Det juridiska och ekonomiska, avtal på plats, fond?
18. Vem sköter kommunikationen kring med allmänheten och hur?
19. Hur följs projekten som har beviljats bygdemedel upp, vem gör vad?
20. Hur utvärderas processen inför nästa sökomgång?

För vidare läsning rekommenderar vi: Metodhandbok Bygdemedel” , Marc Meijer, Hela Sverige Dalarna

Det är centralt att påvisa behovet av en fastlagd och etablerad finansiell struktur som bygderna råder över själva. Idag finns lokala nätverk av Mikrofonder och dyl. som drivs av och efterfrågas av, bygdens ”eget folk”. Här skall full insyn råda och finansiell kompetens och god redovisningssed vara en självklarhet. Landsbygderna behöver ha egen kontroll över sina egna utvecklingsmedel idag och framgent! Vindkraftens bygdemedel kan utgöra en central finansiering för att realisera denna omställning på Sveriges landsbygder – men en absolut förutsättning är att det finns en lokal överenskommelse i botten som alla relaterar till och erkänner som legitim.

Verksamhetsidé 4 - Bygdebolag & Kommunbyråd

Bakgrund

Bygdebolag föds ur människors behov av att mötas och viljan att tillsammans verka för bygdens attraktivitet och långsiktiga utveckling. Genom bygdebolaget, skapar de som bor på platsen en ny demokratisk och ekonomisk struktur inom vilken de samlar sina förmågor, axlar ett ansvar, utforskar möjligheter, bygger engagemang och organiserar sig. Orsaken till att ett bygdebolag uppstår är oftast en kritisk händelse och som gör att bygdens överlevnad förefaller hotad. Att bemöta miljö- och klimatutmaningar är också en grundläggande drivkraft till att bygdebolag startas. Ytterligare skäl till uppstart är behovet av ett eget utvecklingskapital som bygden själv råder över och möjligheten att er hålla erkännande som en legitim utvecklingsaktör i bankers, kommuners och andra samhällsinstitutioners ögon. Initiativtagare till att starta bygdebolag är ofta en samhällsförening, lokala eldsjäl ar eller entreprenörer.

I det nyligen avslutade projektet "Bilda Bygdebolag" finns mycket mer att hämta kring förståelsen, etableringen och långsiktigheten i Bygdebolag som företeelse. Det är just den långsiktiga uthålligheten som är Bygdebolagets styrka i förhållande till den långsiktiga etableringen av vindkraft och den överenskommelse om vindbrukspeng som gör bygdebolagen till en mycket intressant struktur.

<https://www.helasverige.se/nyheter/bilda-bygdebolag/>

Bygdebolag eller väl fungerande kommunbyråd kan fungera som en lokal finansiell struktur i syfte att bevilja, fördela och redovisa vindbrukspengar till enskilda platser och orter. Vindkraftsbolaget och lokala aktörer sluter en överenskommelse om att den årliga vindbrukspengen skall fördelas och beviljas av Bygdebolaget, hur insyn och redovisning av vindbrukspengen skall handhas m.m.

Test av metoden:

Kommunbyrådet i Älvdalens kommun är ett exempel på en finansiell aktör som har hittat ett bra sätt att tillsammans med kommunen ansvarar för att fördela ekonomiska resurser till bygden. Exempel på hur bygdebolag administrerar och nyttjar vindpengen finns än så länge inte i Dalarna.

Verksamhetsidé 5 – Tidig Dialog & processtöd

Bakgrund

Hela Sverige Dalarna har fortsatt sitt samarbete med Hela Sverige Ska Leva X-ing (projektet ”I Med och motvind”) för att utveckla en metod för tidig dialog i lokala processer. Ett processtöd är framtagen och erbjuds lokala grupper enligt en arbetsmodell innefattandes två steg; 1) Introduktion och frågeställningar kring aktuell ev. vindkraftsetablering. 2) Uppföljande processtöd träff några veckor senare då lokala representanter haft tid att forma lokala grupper för vidare dialog. Ett flexibelt presentations och informations-verktyg baserat på ett koncept från Gävleborg är framtaget och erbjuder stöd i processledning på orter och med lokala företrädare där vindkraft ska etableras. Materialet anpassas till den grupp man möter, men frågeställningarna, länkarna och hänvisningarna är generella för alla grupper.

Hela Sverige Dalarna kan hjälpa till med följande samhandlings- och dialogmodell används i ett mycket tidigt skede av tillståndsprocessen. Vi har i samverkan och genom utbyte med projektet ”I Med och Motvind” anpassat dialogprocessen till följande vägledning:

Start – Vindkraftfrågan blir aktuell för bygden

1. Organisering lokalt; Finns det relevanta underlag i lokala utvecklingsplaner som kan ge guidning i kommande vindbruks-process för bygden? Om inte – lokal mobiliseringsprocess kring LU-VP (se ovan) samt LE-VA (se ovan) bör startas. Dialog med kommun och ansvarig tjänsteperson för kommunala Vindbruksplanen.
2. Träffa Hela Sverige Dalarna för bollplank och inspiration, kring nästa stegExempel på processer i andra byar; lärdomar, goda och mindre goda lärande exempel.
3. Lokal Nätverksanalys; vilka aktörer och personer är berörda av vindbruksplanerna på orten? Hur har civilsamhället organiserat sig på orten? Det lokala ”byarådet” eller dyl. kan ansvara för att skapa en så sammansatt bild som möjligt av hur det lokala intressent-nätverket ser ut.
4. Projektörens idé; lyssna, samla fakta och bidra med lokalkännedom.
5. Möte 1: Lokala byarådet bjuder in till öppet möte med lokalbefolkning. Mötet kan processledas av Hela Sverige Dalarna. Möte 1 fokuserar på att samla och sälla information, skilja på åsikter, kunskap, dokument och regler. Viktigt – att komma överens om nästa steg och vem som tar på sig ett sammanhållande ansvar.
6. Genomföra mindre lokala träffar, erbjuda enklare informationsdialoger vid köksborden, hos föreningar med enskilda individer. Syftet är att ha respekt för den lokala processens gång och inte skynda och stressa över behoven av att samtala i mindre grupperingar.
7. Möte 2: lokala byarådet eller annan utsedd gruppering bjuder in till öppet möte nr 2. Här medverkar projekteringsbolaget med ansvarig person, om så önskas från bygden. Hela Sverige Ska Leva Dalarna kan processleda möte 2 om önskvärt är.
8. Lokal process med ställningstagande och meddelande om beslutsinriktning från bygdens sida - kopplat till lagstadgad Samrådesproces.
9. Viktigt : Fortsätt, orka, följa upp, trots att det är långa ledtider i hela Tillståndsprocessen.

Ovan beskrivna process i nio steg måste självfallet hanteras utifrån varje specifik plats och ortens egna förutsättningar. Men eftersom frågan kring Vindkraftens etablering i ”min hembygd” ofta är svårhanterlig, så är det vår absoluta rekommendation och erfarenhet – att påbörja detta arbete mycket tidigt och ihop med kommunen – helst innan ett konkret projekteringsbolag är aktuellt.